

Kultúrmisszió a szórakoztató irodalomban: a könyvtárak és az olvasás megjelenése egy krimisorozat lapjain

A sokak által lenézett, és még többek által olvasott műfaj, a krimi, amit olyan neves írók és szerzők sem tartanak ördögtől valónak, mint Borges vagy Umberto Eco, igazi kincseket rejthet a könyv-, és könyvtárbarátok számára. Lawrence Block Bernie Rhodenbarr-sorozata (melynek egy bibliofil, antikvárius betörő a főszereplője), visszahozva a krimire hajdan jellemző intellektuális élményt, a maga szórakoztató módján vezet be bennünket – sok egyéb között – a könyvtárak és az olvasás világába: megismerhetjük a betörőnk által meglátogatott könyvtárakat és könyveiket, majd pedig az antikváriumában megforduló sokféle olvasót és a főbb szereplők olvasási szokásait. Nem titkoltan kedvcsináló is az írás a sorozathoz, ami a könyves világot felettébb pozitív színekben ábrázolja, másrészt a krimi mint műfajt is közelebb próbálja hozni a könyvtári szakmához.

1. Szeressük a (jó) krimi: de miért is?

A krimi népszerű műfaj, nemcsak két őshazájában, Angliában és az Egyesült Államokban (az „ösatyák” egyike, az angol Conan Doyle Sherlock Holmes alakjában a detektív tipikus alakját teremtette meg, az amerikai Poe pedig magát a műfajt), hanem szerte a világon, így hazánkban is – mégis sokáig lenézett műfaj volt, és még ma is szokás némi sznobériával tekinteni rá; pedig a krimi, mint azt már Ráth-Végh István is megállapította, csupán annyiban különbözik a klasszikus irodalomtól, hogy Shakespeare-nél a mű végén jelenik meg a hulla, míg a detektívregényben rögtön az elején (Ráth-Végh, 2003: 261). Ráadásul sok, a modern és a posztmodern irodalom nagyjaként számon tartott szerző sem tartja ördögtől valónak a műfajt: Borges kifejezetten kedvelte a klasszikus krimi nyújtotta intellektuális élményt, s mint írja, maga is tett kirándulásokat a műfajban, bár, mint megjegyzi, „*nem vagyok túlságosan büszke arra, amit csináltam*” (Borges, 1992: 82). Mások is hasonlóan tettek, és a krimi egyfajta maszkként használva (Varga, 2005: 264) alkottak nagy sikert arató műveket (Umberto Eco: *A rózsza neve*; Arturo-Pérez Reverte: *A Dumas-klub*; Carlos Ruiz Zafón: *Angyali játszma* és *A szél árnyéka*; vagy egy magyar példa: Szerb Antal: *A Pendragon legenda* – mindegyik mű a könyvek világában játszódik).

A krimi tehát a mindennapok olvasmányélményének része, akár tetszik, akár nem. Sőt a magam részéről úgy vélem, igen hasznos része. Persze krimi és krimi között is van különbség; de ha a Borges által hiányolt intellektuális élményt nyújtja, és emellett igen jelentős kultúrmissziót felvállalva szívmengetően pozitív színekben festi meg a könyvek, a könyvtárak és a könyves szakma világát, akkor egy rossz szavunk nem lehet.

Ne is legyen. Lawrence Block Bernie Rhodenbarr-sorozata pont ilyen.

2. A szerző és alteregója: Lawrence Block és Bernie Rhodenbarr

Az 1938-as születésű Lawrence Block (számos, a krimi-szakmában elismert díj és kitüntetés birtokosa) Bernie Rhodenbarr személyében olyan bibliofil, jó kedélyű és szellemes modernkori Robin Hoodot alkotott (aki csak attól lop, akinek úgysem hiányzik), aki sokkal inkább tekinthető a szerző önéletrajzi ihletésű megfelelőjének (főleg, hogy egy időben, élete válságos időszakában maga is fontolgatta, hogy betörésre adja a fejét – aztán inkább írt az ötletből egy könyvet, megteremtve Bernie alakját), semmint alkoholproblémákkal küzdő, hitét veszített másik teremtménye, a megkeseredett ex-zsaru, Matt Scudder (Varga, 2005: 261). Hogy a filozófalgató, bélyeggyűjtő bérnyilkosról, J.P. Kellerről már ne is beszéljünk.

Bernie figurája a szeretnivaló rosszfiú tipikus alakja, aki egyszerre bűnöző (konkrétan betörő, szakmája egyik legjobbjá) és nyomozó. Ritka párosítás, de nem előzmények nélküli (elég itt Arsene Lupin, Maurice Leblanc szintén örökifjú, nem öregedő alakjára gondolnunk, vagy éppen az „úri betörőre” Raffles-ra, akiről Bernie a sorozatban a macskáját elnevezi); hősünk alakját az teszi igazán egyedivé, hogy nagypolgári életet élő elődeivel szemben egészen hétköznapi foglalkozása van: könyvkereskedő. Ezt eleinte afféle kellemes alibi-üzletnek tekinti, viszont választott (ál)szakmájába és boltjába (Barnegat Könyvesbolt – a harmadik kötettől elmaradhatatlan helyszín az összes történetből) a sorozat előrehaladásával mint afféle könyvbarát és olvasni szerető ember, aki „*az emberiség összegyűjtött bölcsességével kereskedik*” (Block, 2008a: 17), egyre jobban beleszerelmesedik.

Eddig tíz regényt és három novellát adtak ki Bernie főszereplésével, a hetvenes évek végétől (egészen pontosan 1978-tól kezdve) napjainkig (2004-ig). (Itt természetesen az amerikai megjelenésekről van szó). Magyar nyelven az Agave Könyvek gondozásában jelent meg a sorozat tíz kötete: *A betörő, aki parókát viselt* (2004), *A betörő, akit szekrénybe zártak* (2005), *A betörő, aki szeretett Kiplinget idézni* (2006), *A betörő, aki Spinozát olvasott* (2007), *A betörő, aki úgy festett, mint Mondrian* (2007), *A betörő, aki eladta Ted Williamst* (2008), *A betörő, aki Bogartnak képzelte magát* (2008), *A betörő, akit temetni veszélyes* (2009), *A betörő, aki zabot hegyezett* (2009), és végül *A betörő, aki portyára indult* (2010).

A három novella közül sajnos eddig csak a *The Burglar Who Dropped in on Elvis*-t adták ki magyarul az Agave 100 című novellagyűjteményben 2008-ban, *A betörő, aki beugrott Elvishez* címen. A másik kettő, a *Like A Thief in the Night* és a *The Burglar Who Smelled Smoke* még várat magára, de talán találkozhatunk velük majd egy későbbi gyűjteményes kötetben. Utóbbi egyébként igazi könyvtáros krimi-szösszenet: könyvtárra vonatkozó részeit cikkemben fogom bemutatni.

A sorozat maga rengeteg irodalmi, könyves, könyvtáros, könyvkereskedős utalást tartalmaz, egyes kötetek kifejezetten egy-egy szerző életművére, könyveire épülnek, úgyhogy számos szempont alapján lehetne elemezni a történeteket, illetve sok mindent kiemelhetnénk belőlük; én most itt (főként terjedelmi okokból) csak két dologra koncentrálok, hátha ezzel is felkeltem az érdeklődést a sorozat iránt: az egyes történetekben előforduló könyvtárakat, valamint a könyvekhez szorosan

kapcsolódó tevékenység, az olvasás sorozatban betöltött szerepét kívánom bemutatni.

3. A „kultúra sarokkövei”: könyvtárak a sorozatban

3.1. *Bernie és a könyvtárak*

„*A könyvesboltok a kultúra sarokkövei, legalább annyira, mint a könyvtárak*” – mondja egy alkalommal Bernie filozofikus hangulatában (Block, 2008b: 15). Ezek a „sarokkövek” mágnesként vonzzák betörőnket; kalandjai során több alkalommal is jár (házi)könyvtárakban: hol betörőként (Block, 2004: 15–16; Block, 2006: 33–34), máskor könyvkereskedőként, aki felbecsüli a könyvtárban található könyvek értékét (Block, 2007b: 21–24; Block, 2008b: 182), máskor csak mint látogató (Block, 2000: 182–198; Block, 2007a: 105; Block, 2009: 55–56, 64–67). Persze nem mindig botlik teljes könyvtárakba: néha csak a dolgozószobákban vagy nappalikban talál pár polcot (Block, 2007b: 29; Block, 2008b: 45; Block, 2010: 193–94), és ami érdekesség: saját otthoni könyvtáráról jóformán semmit sem tudunk meg, és azt a keveset is csak akkor, ha felforgatják a lakását (Block, 2004: 106–107; Block, 2010: 96–99).

A könyvespolcok kandallója két oldalán található, és meglehetősen jól meg lehetnek pakolva, mert elég sokáig tart visszarakosgatni rájuk a „helyes kis stószokban” álló könyveket. Jellemző bibliofil hajlamú betörő-antikváriusunkra, hogy miután lakásába betörték és felforgatták azt, ez az első dolga, „*ami lássuk be, elég ostoba dolog. Bárki más utoljára hagyná a könyveket*” (Block, 2010: 97). És egyébként is: szeret könyveket rendezgetni, mert ilyenkor mindenfélén el lehet gondolkodni (i. m. 98).

Három könyv említődik név szerint (ezek is csak azért, mert pénz rejtőzik bennük): Barbara W. Tuchman amerikai történésznek az első világháború kitéréséről szóló *The Guns of Augustja*, Gibbon műve, *A római birodalom hanyatlása és bukása*, valamint *A méhészet románca*, amit Bernie kicsit ellentmondásos címe miatt vett meg (Block, 2004: 107). Ez utóbbi kapcsán magam részéről azt sem tartom kizártnak, hogy a méhészetéről szóló könyvecske egyfajta tiszteletadás az „ős-detektív”, Sherlock Holmes előtt, aki pályafutása végén visszavonult, és méhészkedésre adta a fejét, erről még könyvet is írt, *A méhtartás gyakorlati kézikönyve, néhány megjegyzéssel a királynő elkülönítésére* címmel (Varga, 2005: 223–224). Cím nélkül hallunk egy Wordsworth-kötetről (Block, 2007a: 109), és Bernie könyvtára később egy kitalált (a Hitlernek dedikált *Fort Bucklow felszabadítása* című antiszemita szösszenettel Kiplingtől (Block, 2006: 181), valamint egy valódi, csak éppen Hammettnek ajánlott (ez a fikció) *A hosszú álom* című Raymond Chandler-regénnyel gazdagszik (Block, 2009a: 273–274).

Ami a Bernie által meglátogatott és nagyobb terjedelemben tárgyalt könyvtárakat illeti, azokat három csoportra oszthatjuk, és magam is ez alapján tárgyalom őket a következőkben: az első csoportba azok tartoznak, amelyek jómódú vagy kifejezetten gazdag emberek tulajdonában vannak, berendezésükkel pedig leginkább a 19. század végi angolszász elit magánkönyvtárainak világát

idézik. Egyfajta kicsit ódon, de nosztalgikus hangulatot árasztanak; nem csoda, hogy betörünk ilyenkor mintha csak Szerb Antal hőisének, Bátky Jánosnak a gondolatait visszhangozná sok évtizednyi és egy kontinensnyi távolságból, akit semmihez sem hasonlítható melegség áraszt el, ha belép egy igazán érdekes könyvtárba: „*Legjobb szeretnék ilyenkor henteregni, fürödni a könyvekben, szagolni a régi könyvek csodálatos porszagát, minden pórussal könyvet érezni*” (Szerb, 1963: 63).

A Bernie által meglátogatott könyvtárak második csoportját az egészen hétköznapi könyvbarátok otthoni gyűjteményei alkotják, amelyeknél – az előzőekkel ellentétben – Block elég sok szerzőt és könyvet is név szerint említ. A harmadik csoport egyetlen könyvtára nemcsak berendezése miatt alkot külön kategóriát, hanem tulajdonosa miatt is, akire tökéletesen illik Ráth-Végh István nyelvújítás korabeli meghatározása úriemberünk könyvek iránti beteges rajongása miatt: ő ugyanis igazi *könyvdühönc* (Ráth-Végh, 2003: 66).

3.2. A „*merry old England*” könyvtárai

3.2.1. A *Flaxford*-könyvtár

Az első könyvtárral már a sorozat induló kötetében találkozhatunk, ahol hősiünk viselkedése (utólag visszatekintve) azért sok mindent előre vetít. Bernie egy lakásba tör be, és ugyan a polcokon lévő könyvek közül csak kettőt ismerhetünk meg (az amerikai történeleztől, Motley-től *A holland köztársaság felemelkedését* két kötetben, bőrbbe kötve, és Darwintól *A fajok eredetét* – ami igazából nem is könyv, hanem csak egy könyv alakú kis széf, elrejtve a könyvespolcon) (Block, 2004: 154, 157).

A falakon amúgy régi olajfestmények lógnak, aranyozott keretekben; egy tájkép és arcképek a kandalló fölött; a fotel előtt lábtámasz, mellette olvasólámpa és egy forgóállványos polc; a másik oldalon egy asztalka, hamutálcával és ezüst cigarettatárcával; a fotel mögött pedig az egész falat beborítják a könyvespolcok, rajtuk bőrkötésű kötetekkel. Bernie elmélázik, hogy a könyvek talán csak dísznek vannak a polcokon, de ha ő élne itt, más lenne a helyzet. Szájában pipával, lábaival a zsámolyon, karnyújtásnyira egy jó portóival és brandyvel, a kandalló pattogó tüzenél kezében könyvvel, módszeresen elsajátítva a régi korok bölcsességét, nem tenne mást, csak olvasna. Sokat. Minőségi könyveket, „*nemcsak modern szemetet*” (i. m. 14–15).

3.2.2. Az *Arkwright*-könyvtár

„*Az emeleten lévő könyvtárszobát boldogan elfogadtam volna*” – sóhajt Bernie egy újabb betörés során *A betörő, aki szeretett Kiplinget idézni* című kötetben (Block, 2006: 33). Mi is hasonlóan érezhetünk a szobányi réz, bőr és fa láttán. Bár a szoba nem túl nagy, alig 20 négyzetméter, de tölgyfapadló borítja, közepén drága szőnyeggel, azon egy biliárdasztallal, a két oldalsó falat angol tölgyből rendelésre készített polcok fedik, a szemközti falon aranyozott keretben az Arkwright család őseinek portréi függenek. Van két kényelmes bőrfotel, kézzel faragott bárszekrény, két üvegvitrinben biliárddákok illetve vadászpuskák, pipaállvány, a stratégiai

pontokon egy-egy üveg portói, brandy és sherry. „*Alig bírtam ellenállni a kísértésnek, hogy bevágjam az ajtót, töltsék egy kiadós adag Armagnacot, és örökké itt maradjak*” (i. m. 34).

Itt a könyvekről is többet tudunk meg (noha megnevezve szintén csak két kötet van): a polcokon ugyan nagy az összevisszaság, és a könyvek nagy része forradalom előtti francia arisztokraták felvágatlan visszaemlékezéseit tartalmazza bőrbe kötve, de akadnak azért ritkaságok is: „*sok kiváló kötésű és ritka kiadású könyv, köztük számos kis magánkiadó alacsony példányszámú kiadványa*”, amilyeneket Bernie addig csak az ezekre specializálódott kereskedőknél és árverési katalógusokban látott (uo.).

A cím szerint említett kötetek egyike egy zöld vászonkötésű, a papírkötésű könyveknél alig nagyobb kötetecske: Kipling kitalált, antiszemita műve, a *Fort Bucklow felszabadítása* (i. m. 48), amire a mű cselekménye is épül. A másik Smollet (helyesen: Smollett, két t-vel a végén) legritkábbnak titulált regénye, a *Sir Laurence Greaves kalandjai*. Hogy itt mennyire szándékos vagy véletlen az elírás (mind a szerzőnél, mind a címnél), nem tudom; a mű címe helyesen: *Sir Launcelot Graves élete és kalandjai*. A pikareszk hőse egy 18. századi úriember, aki modern Don Quijote módjára járja kora angol vidékét (Szenczi, 1972: 310).

3.2.3. A Cuttleford Ház könyvtára

A legnagyobb könyvtárral (és amelyik a legnagyobb hatást gyakorolja rá) Bernie az angol és amerikai krimi-klasszikusok előtt tisztelgő *A betörő, akit temetni veszélyes* (eredetiben ez a kötet a *The Burglar in the Library* címet viselte – a hasonlóság nem véletlen Agatha Christie klasszikusának, a *The Body in the Library* [*Holttest a könyvtárszobában*] címével) kötetben találkozunk.

A (természetesen kitalált) Cuttleford Ház egy hotelként működő vidéki kúria, egy darabka két háború közti gyarmati Anglia amerikai földön, mely drága és exkluzív hely, és ennek megfelelően hatalmas és gyönyörű könyvtárral rendelkezik, melyben magában több könyv akad, mint Bernie boltjában, a raktárt is beleértve (Block, 2009a: 72). A látványra, amit a könyvtár nyújt, betörőnk szerint az előzetes brosúra alapján ugyanúgy nem lehet felkészülni, mint a Grand Canyonéra (i. m. 64).

Az egyik oldalon ablakok, a másik oldalon beépített könyvespolcok húzódnak a négy méter magasan lévő mennyezetig; a magasan lévő polcok elérését egy csigalépcső formájú, kereken guruló mahagóni létra teszi lehetővé (i. m. 85). A helyiség végében kandalló, fölötte afrikai törzsi fegyverek, két oldalán szintén könyvespolcok. A másik végében faragott Jakab-kori asztal magazinokkal és újságokkal, fölötte a falon a Brit birodalom térképe azokból az időkből, mikor soha nem nyugodott le fölötte a nap.

Több helyütt székek és fotelok vannak megfelelően elhelyezve, hogy aki olvasni akar, kellő természetes fényhez jusson. A padló fenyőből készült, méretes keleti szőnyeg takarja, ahol nem, ott kisebb szőnyegek vannak. Egy könyvtartó állványon ott van a *National Geographic* még a világtérképnél is régebbi kiadványa, egy másikon az angol nyelv híres szótárának, az *Oxford Universal*

*Dictionary*nek a példányai (hogy melyikek, azt Block nem részletezi), egy külön könyvszekrényben pedig a *Britannica* tizenegyedik kiadásának kötetei sorakoznak (i. m. 64). Ez utóbbi amúgy annyira híres pontosságáról és megbízhatóságáról (ami még a *Britannica* kiadásai között is különlegesség-számba megy), hogy külön weboldalat hoztak létre a számára (www.1911encyclopedia.org).

„Sok lenyűgöző könyvtárban jártam már... Többször előfordult az is, hogy – akár meghívással érkeztem, akár a nélkül – nem szívesen távoztam, annyira tetszett, de ez... ez valami más volt” – ámuldozik Bernie, majd sok könyvrajongó álmát szavakba öntve így folytatja: „Az egész helyiséget el akartam lopni. Varázsszönyegbe akartam csavarni az egészet (például abba, amelyen álltam, mert láthatóan meg sem kottyant volna neki a feladat), és magammal vinni New Yorkba, ahol ujjcsettintésre beállítom egy art deco apartmanház egyik lakásába, mondjuk, a Central Park Southon. Az ablakokon keresztül lélegzetelállító kilátás nyílik a parkra, a gyengéd északi fény pedig nem szívná ki a szőnyeg színeit és nem tenné fakóvá a könyvek gerincét. Más nem is kellene... Ha megkapnám ezt a helyiséget, maradéktalanul boldog lennék” (i. m. 64–65) – akárcsak mi az ő helyében, tehetnénk hozzá.

Hogy ezeken a mennyezetig nyúló polcokon milyen könyvek találhatóak, azt nem részletezi a történet, de a könyvtáron kívül a Cuttleford Házban több helyen is akadnak könyvek. A vendégek szobáiban lévő polcokon semmi értékes nincs: friss bestsellerek, és olyan könyvek, amiket az ember magával visz ugyan egy nyaralásra, haza azonban már nem. Bernie-nek olcsókönyves asztala kínálatát juttatják az eszébe, ahová leértékelt és senkinek nem kellő könyveit helyezi a boltja elé (i. m. 55).

A Keleti szalonnak nevezett helyiségben már jobb a helyzet: itt plafonig érnek a polcok a kandalló két oldalán, a falakat afrikai lándzsák, törzsi ünnepi maszkok, és egy nyársas antilop trófeája díszíti. Az itteni könyvekről nem tudunk meg mást, a Nappali szoba üvegezett polcain lévő két, fregattot ábrázoló könyvtámasz között sorakozó kiadványairól már annál többet (i. m. 56). A fregattok egyébként talán nem is véletlenül szerepelnek itt: utalások lehetnek Emily Dickinson versére, a *There is No Frigate Like a Book*-ra, amit Block meglehetősen kedvelhet, mert nemcsak ebben a kötetben történik róla említés (*Nincs a könyvnél nagyszerűbb fregatt* címen, i. m. 181), hanem megjelenik a Kiplinges történetben is (*A könyveknél nincs nagyszerűbb hajó* – a fordító itt ezt a magyarítást használta a vers címére; Block, 2006: 17). Egyébként valóban szép és amúgy rövid, nyolc soros vers a képzelet földjére tett utazásról, amit a könyvek tesznek lehetővé – kár, hogy nincs magyarra fordítva.

A *Vanity Fair* régi kiadványaiból származó grafikák díszítette szobában ötven és nyolcvan év közötti, keménykötésű szépirodalmi kötetek találhatóak. Sok regény (köztük Upton Sinclair *Mammonartja*, és James T. Farrel egyik könyve), és pár krimi olyan szerzőktől, akiket már senki nem olvas. Védőborítójuk már elveszett, s bár Sinclair és Farrel fontos szerző, mivel nem nagyon gyűjtik őket, a könyveik nem túl értékesek. Bernie, az immár gyakorlott könyvkereskedő ezt néhány pillantásból állapítja meg, mivel könyvek közt tölti a napjait és ez a munkája (i. m.

56–57).

Helyszín említése nélkül találkozhatunk egy bőrkötéses, hiányos Dickens-sorozattal, melynek kötetei a ház szinte minden helyiségében megtalálhatók (i. m. 85), valamint Trevelyannek Anglia Anna királynő alatti történetével foglalkozó műveivel, melyek amellet, hogy Bernie boltjában is megtalálhatók, az egyik szereplő, egy bogaras öreg ezredes szerint kaput jelentenek egy „egyszerűbb világba” (i. m. 175) és emellett azt is megtudjuk tőle, hogy „*Trevelyan könyvei nagyon felkavaróak*” (uo.). Bernie időnként olvasással próbálja elterelni a figyelmét: Evelyn Waugh újságírók afrikai kalandjairól szóló *Bombahír* című könyvét („*tíz percig hangosan röhögtem, mikor először olvastam a regényt*” – mondja róla; i. m. 183), vagy Dorothy Parker egy művét („*a novella egy nőről szólt, aki azt várta, hogy megszólaljon a telefon*”) hívja ehhez segítségül (i. m. 128).

Arról se feledkezzünk meg, hogy betörőnk nemcsak pihenni jött a kúriába: Raymond Chandler egyik regényére, egy első kiadású, dedikált *Hosszú álmra* vadászik, amit még a harmincas években valaki egyszerűen feltett a könyvtár egyik polcára – és azóta is ott van, Bernie legnagyobb öröme (i. m. 38, 72, 185, 271). Mivel azonban egy krimiről van szó, hamarosan felbukkan az első holttest – hol máshol, mint a fantasztikus könyvtárszobában (i. m. 104). Majd következik még két további másik is, hogy aztán Bernie, ahogy szokta, magához ragadja a kezdeményezést, megoldja és lezárja az ügyet – stílszerűen a könyvtárszobában, hiszen „*minden ott kezdődött. Hát ott is kell véget érnie mindennek*” (i. m. 225). A gyilkos lelepleződik, és a dicsőség mellett a hön áhított Chandler-könyv is a Cuttleford Ház könyvtárának polcáról Bernie saját gyűjteményébe kerül.

És nem csak ez a könyv: a tulajdonosok megkérik Bernie-t, mint becsületes könyvkereskedőt, hogy rakja rendbe a könyvtárat: adja el az értékesebb köteteket (a bevételt elfelezik), ami pedig nem az, azt nyugodtan megtarthatja magának. Bernie persze örömmel belemegy a tranzakcióba (i. m. 272–273).

3.3. Hétköznapi könyvtárak

3.3.1. Egy barát könyvtára

Egészen egyszerűnek tűnő, filozófusokra, klasszikus angol költőkre specializálódott kis könyvtárral találkozunk az *A betörő, aki Spinozát olvasott* lapjain. Abel Crowe, a holokauszt-túlélő orgazda, egyben Bernie barátja, nagy rajongója a filozófiának, különösen Spinozának. Betörőnk meg is lepi a filozófus *Etikájának* egy régi, 1707-ben, Londonban nyomott, kék borjúbőrbe kötött angol nyelvű kiadásával (Block, 2007a: 30) (a kis könyvecske valószínűleg kitalált – legalábbis nincs nyoma ilyen korai angol fordításnak az igen részletes bibliográfiában, amely Spinoza angol nyelven megjelent munkáit taglalja a 17. századtól (Boucher, 1991).

Crowe nagyon örül a könyvnek, bár neki is van egy példánya belőle – igaz, hogy régebbi (1683-as) kiadású, de latin nyelvű. Nem sokkal fiatalabb, mint az *Etika* első kiadása, melyet 1677-ben adtak ki, bár Crowe 1675-re emlékszik (i. m. 30). Block hatodik érzékét dicséri, hogy tudtán kívül valamennyire megelőlegezte a

jövőt (a sztori eredetileg 1980-ban jelent meg): 2011-ben a Vatikánban találták meg az Etika 1675-ből származó kéziratát, ami némileg eltér a végül 1677-ben, pár hónappal Spinoza halála után megjelent könyv szövegétől (Zantingh, 2011).

De holokauszt-túlélő és édességkedvelő orgazdánk polcain ott van egy válogatás Hobbes összegyűjtött írásaiból, valamint természetesen a *Leviatán*; Schopenhauer *Az élet semmiségéről és gyötrelmeiről* című munkája; Thomas Carlyle *Sartor Resartusa*. Az angol költők, Byron, Shelley, Keats bőrbe kötött kötetekkel képviselik magukat. Rajtuk kívül több, különböző nyelveken írt könyv is található „elrejtve” a többi kötet között, amelyek, ahogy Bernie meg tudja állapítani, egyenként dollárezreket érnek (Block, 2007a: 105). S mivel egy orgazda lakásán vagyunk, az értékes könyvek más értékeket is rejtene: pénzt, 19. századi bélyegeket, mögöttük pedig régi érmék bújnak meg (i. m. 161).

A köteteiben elrejtet értékek ellenére (bár ki nem dugdos pénzt saját könyveinek lapjai között, hogy aztán el is feledkezzen róluk?) talán ez a leghétköznapibb, átlagemberhez legközelebb álló könyvtár valamennyi közt a sorozat történeteiben.

3.3.2. Az Onderdonk-könyvtár

*A betörő, aki úgy festett mint Mondrian*ban kiderül Bernie-ről, hogy időnként gyűjtemények értébecslését is vállalja. Sokat nem lehet kérni érte, de órabérben még mindig jobban fizet, mint a pult mögött állni, és a becslésből akár még felvásárlás is lehet, úgyszólván Bernie azért élvezi a dolgot (Block, 2007b: 21).

Onderdonk, aki a megbízást adja neki, elsősorban nem eladni akarja a könyveit (bár ettől sem zárkózik el mondjuk költözés esetén), hanem csak tudni szeretné, mennyit ér évek alatt összevásárolt gyűjteménye. Nem professzionális gyűjtő, éppen ezért nem specializálódott semmire, csak megvette azt, ami érdekelte. Ez meg is látszik könyvein, melyek egy részéről leszedte a védőborítót, és ezzel akaratlanul is csökkentette értéküket, hisz azok így annak csak tíz-tizenöt százalékat érik. Mikor ezt Bernie elmondja neki, eléggé meglepődik.

Bernie úgy másfél órát tölt a könyvek felbecslésével, amelyek a nappaliban és a dolgozószobában találhatóak. Van köztük több bőrbe kötött díszkiadás: Hawthorne (*A Skarlát betű* szerzője), Defoe, Dickens (i. m. 22). Tucatnyi limitált kiadású példány a Heritage Presstől, és számos első kiadás Onderdonk kedvenc szerzőitől: a könnyedebb műfajokat Evelyn Waugh, J.P. Marquand, John O’Hara képviseli; a század amerikai irodalmának klasszikusait Wallace Stevens, Hemingway, Faulkner, Sherwood Anderson (i. m. 23), és egy kétkötetes válogatással prózáiból és verseiből Stephen Vincent Benét (i. m. 69). Találhatók a polcokon történelmi tárgyú könyvek: Guizot-tól egy Franciaországról szóló kötetet, valamint ott van Charles Oman hétkötetes munkája, a *Félszigeti háború*, a Spanyolországban vívott Napóleon-ellenes harcokról. Másféle tudományos munka szinte alig van (i. m. 23).

Bernie végül 5400 dollárra értékeli a könyveket; vagyis ennyit fizetne értük tulajdonosuk, ha most (1983-ban) akarná megvásárolni őket. Kereskedőként ő maga ennek az összegnek a felét fizetné, ha Onderdonk meg akarna szabadulni a könyveitől. Fáradozásaiért végül 200 dollár üti a markát, készpénzben (i. m. 22–

23).

3.4. A könyvdühönc birodalma: a Bellermann-könyvtár

A legbizarrabb könyvtárral és könyvgyűjtővel Berni a nálunk ki nem adott *The Burglar Who Smelled Smoke* című novellában találkozunk. A tulajdonos, Karl Bellermann, a szokások és a könyvek rabja, könyvtára elzárt erőd. Bernie üzleti ügyben jár nála: eladásra kínál neki egy első kiadású, védőborítós, *Fer-de-Lance* című krimi, amelyben a falstaffi méretű, orchideaimádó, a bűnügyeket lakásából ki nem mozdulva megoldó Nero Wolfe a főszereplő (a mű valóban létezik: ez Rex Stout első Wolfe-regénye). Bellermann ugyan birtokol belőle egy példányt, de ez a darab a sértetlen borító miatt sokkal értékesebb. Sőt: „*Nero Wolfe debütálása a legkritikább és legkívánatosabb mű az egész kánonban*” („*Nero Wolfe's debut, the rarest and most desirable book in the entire canon.*” Block, 2000: 197).

A könyv értékét növeli egy ajánlás, ami nem másnak, mint Roosevelt elnöknek szól, aki nem véletlenül részesült a kegyben: mint Bernie elmondja, a demokrata elnök nagy krimirajongó volt, és úgy látszik, csak a demokratáknak vannak ínyére a jófajta bűnügyi sztorik, mert a republikánus Eisenhower a westernt, Nixon a történelmet és az életrajzokat szerette, Reagen meg mindent olvasott (i. m. 198).

Hogy a közölt információk a valóságot tükrözik, azt megerősíti, hogy Roosevelt tagja volt a Holmes-rajongók „Baker Street-i Szabadcsapatá”-nak (Miklós, 2009: 230–31), sőt maga is tett kirándulást a detektívtörténetek világába (Oursler, 1935); egyik fia, Elliot Roosevelt pedig több detektívregényt is írt, melyben anyja, Eleanor Roosevelt játssza a főszerepet (*A Mrs. Roosevelt gyilkost keres* magyarul is megjelent 1990-ben a Magvető Kiadó gondozásában).

Bellermann persze a könyv megszerzése feletti örömeiben képtelen megállni, hogy eldicsekedjen betörőnknek (és ezáltal nekünk, olvasóknak) világtól elzárt és óvott könyvtárával, mely valóságos erőd: acélfalak, törhetetlen acélajtók, golyó- és hőálló, háromrétegű ablakok védik a tüztől; leéghet az egész ház, de a könyvtár és könyvei sértetlenek maradnak. Ha esetleg bent ütne ki tűz, azt nem vízzel, hanem halongázzal oltja el a tűzoltórendszer, mert a víz tönkretenné a könyveket. A levegő állandóan 34 Fahrenheit fokon van, a páratartalom hatvan százalékos; az értékek állandóságára külön rendszer vigyáz. A könyvtárnak csak két ablaka van, azok is északra néznek, nehogy a fény, „a könyvek ellensége” kárt tegyen az értékes darabokban (Block, 2000: 193–97).

A könyvtár, amit ennyire óv a tulajdonosa, igazán impozáns: két emelet magasságban minden falon padlótól a mennyezetig könyvespolcok húzódnak; egész létrarendszer biztosítja a magasabban lévő könyvek elérését. Azonban semmi sincs, ami otthonossá tenné a könyvtárt, mint a Flaxford- vagy az Arkwright-házban: se festmények, se metszetek, se családi fotók, se trófeák a falon, se kényelmes székek, se porcelán- vagy bronzfigurák, csak néhány könyvtámasz; sehol semmi más, csak könyvek. Bellermann meg van győződve arról, hogy könyvei nem is lehetnének boldogabbak, hisz olyan otthont biztosít a számukra, ami kifejezetten az ő kényelmüket és biztonságukat szolgálja. Jobb helyen már nem is lehetnének, legalábbis a tulajdonos szerint. Az egész könyvtár kriptajellege fel

sem tűnik neki (i. m. 194).

A könyvtárt senki más nem használhatja Bellermannon kívül, aki minden nap délelőtt három, délután négy órára visszavonul, és csak a könyveivel foglalkozik. Nem mintha olvasná őket; az új szerzeményben is csak a ritkasága számít neki. Gyűjteménye is kizárólag olyan könyveket tartalmaz, amelyeket 1975 előtt adtak ki (i. m. 200). Ő maga a vérbeli könyvdühönc iskolapéldája: nem érdekli, mi van a könyvben; a ritkaságra, a különösségre pályázik, semmi másra (*Ráth-Végh*, 2003: 70).

Teljesen elüt a könyvkriptától a vendégszoba, ahol Bernie eltölt egy kis időt: itt vitrines szekrényekben modern krimik sorakoznak (mint Jeremiah Healy regényei John Francis Cuddy magánnyomozóval a főszerepben), de akad itt a tengerentúlon népszerű, krimi-novellákat tartalmazó *Ellery Queen Mystery Magazine*-ből (EQMM) is, amit a nem túl gyakran érkező vendégek lapozgathatnak (*Block*, 2000: 201).

Megtörténik persze az ilyenkor szokásos gyilkosság (Bellermann hal meg a bezárt könyvtárban – a klasszikus krimi-rejtvény: a bezárt szoba rejtélye); Bernie gyorsan rájön a megoldásra, és jó néhány könyvvel gazdagodva távozik a néhai Bellermann könyvtárából, ráadásul a nyomozó beleegyezésével emelve el nyolc-tíz értékes kötetet.

Hogy ez miként sikerült? Bernie arra hivatkozik, hogy hazafelé kell valami olvasnivaló, hogy ne unatkozzon, s mivel a rendőr nem ismeri a kötetek értékét, nem is tiltakozik az ellen, hogy leemeljen a polcokról néhány könyvet. „*Nos, jó hosszú az utazás a vonaton, ő pedig, azt hiszem, azt gondolta, gyors-olvasó vagyok*” („*Well, it's a long train ride, and I guess he must think I'm a fast reader*”) (i. m. 218).

4. Az olvasás

A könyvtárak után térjünk át a könyvekhez szorosan kötődő tevékenységre: az olvasásra. Mivel a történetek, akárhogy is nézzük, kissé belterjes világban játszódnak, nemcsak a könyvek, hanem az azokat olvasók is felülreprezentáltak a valósághoz képest; mert hiába a szabadidő növekedése Amerikában (az 1995-ös 41 óra hattal több, mint 1965-ben – bár ennek felét a tévzés el is viszi), az olvasásra fordított idő mégis csökken (*Vitányi*, 2006: 158–159). Persze nem mindenki könyvmoly, de amilyen ügyesen beleszövi Block a történeteibe a különböző – igazi és fiktív – könyveket, irodalmi, kulturális utalásokat, úgy a fontosabb szereplők karaktereihez is jól passzoló olvasói szokásokat társít.

Bernie, mint kalandjai során kiderül nem egy alkalommal, szeret olvasni. Jóformán mindent, és főleg üres idejében teszi ezt antikváriumában. Krimik, kalandregények, történelmi munkák, versek, bármi jöhet, az elfeledett oregoni költőnő, Mary Carolyn Davies (*Block*, 2007b: 9–11) vagy éppen Mackworth Praed (*Block*, 2008c: 19) verseitől kezdve Kipling (*Block*, 2006: 16) regényein, Will Durant tizenegy kötetes monstre civilizáció-történetén (*Block*, 2008b: 41, 78) és Richard Stark krimijein (i. m. 42) át a többször olvasott nagy kedvencig, Jean Auel

prehistorikus időkben játszódó *A barlangi medvék klánjáig*, mert „*ha az embernek nincs olyan kedvenc könyve, amit elolvas szívesen akár kétszer vagy háromszor is, akkor mindent nyisson, csak könyvesboltot ne*” (Block, 2008b: 82). Nem marad parlagon persze Spinoza, Hammett és Raymond Chandler sem, akin „nem fogott az idő” (Block, 2009: 273–274) – és akkor még nem említettem Bernie összes olvasmányélményét, amiket úton-útfélen, a történetek közben megoszt velünk. Elég széles irodalmi műveltséggel rendelkezik tehát; a kezdet kezdetén egy sznob irodalmi szalon ötlete is megfordult a fejében, s noha az nem valósult meg (Block, 2006: 180), azért a betérő vásárlókkal sok témában el tud beszélgetni. Könyvesboltjának nagy szerepe van abban, hogy tudását (na és persze olvasmányait) folyamatosan bővítheti és frissítheti.

Bernie legjobb barátja és időnkénti bűntársa Carolyn, a leszbikus kutyakozmetikus (egyfajta női Watson szerepet tölt be a regényekben). A csípős nyelvű, folyton a nagy Ő után kutató apró termetű hölgyemény a mindent olvasó Bernie-vel ellentétben a könnyedebb műfajt preferálja. Sokat ugyan nem tudunk meg olvasási szokásairól, ám azt igen, hogy Sue Graftont, a kemény krimi „új aranykorának” egyik meghatározó női szerzőjét (Kort, 2007: 118–ö 119) imádja, akárcsak Ed McBaint, akitől van egy dedikált könyve (Block, 2009a: 39), ismeri Lilian Jackson Braun *Cat who...* könyveit, melyekben egy macska segítségével oldódnak meg a bűnügyek (Block, 2008b: 202), Chandler műveit („*Évekkel ezelőtt olvastam az összes regényét*”) (Block, 2009a: 23) és az angol krimiket, mint az *A betörő, akit temetni veszélyes* kötetből a Cuttleford Ház vendégeire és Agatha Christie könyveibe illő helyzetükre tett megjegyzéseiből kiderül. A szépirodalom terén is rendelkezik ismeretekkel: egy, a depresszióban szenvedő női költőkről (konkrétan az öngyilkosságba menekülő Sylvia Plathról és Anne Sextonról van szó) tartott kis eszme-futtatása („*Arról híresek ugyanis, hogy jól megölik magukat*”) erről árulkodik (Block, 2008b: 228–229).

A legszórakoztatóbb karakter olvasási szokások szempontjából az ilyen jellegű történetek kötelező, kicsit bugyutára és ostobára vett rendőrfigurája, akit itt Ray Kirschmann-nek hívnak, és leginkább korrumpálhatóságával, valamint a Bernie által lefolytatott nyomozások babérijainak learatásával tűnik ki. Gyakorlati emberként nem különösebben művelt, de ez nem zavarja, illetve fel sem tűnik neki: *Inda* Gandhit mond *Indira* Gandhi helyett, miközben *Mahatma* Gandhira gondol (Block, 2009b: 99), a *matuzsálemi* kor nála *metuszálemi*, *Mondrian* *Mundriján* lesz, a lett fővárost *Riga* helyett *Rigónak* mondja, és még arról sem hallott, hogy az orosz ábécét („*olyan, mint a görög, csak rosszabb*”) cirill ábécének nevezik. Leon *Uris QB VII* művére úgy hivatkozik, hogy „az a kurbli könyv”, ami elsöre le sem esik Bernie-nek, de aztán elmagyarázza rendőrünknek mind a cím jelentését, mind a könyv tartalmát. „*Ezt meg nekem honnan kellett volna tudnom, Bernie?*”, érkezik a sértett válasz (Block, 2010: 74, 129, 188, 194).

Betörőnk könyvesboltja sem nyűgözi le, („*Amennyire tudom meg látom, itten csak könyvek vannak.*”) (i. m. 213), Bernie néha az értelmező szótárt is előveszi a kedvéért („*Hátsó szándék... gyakran hallom ezt a szót, de pontosan mit is jelent?*”) (Block, 2008b: 84), de azért persze ő is olvas, méghozzá a rendőrségi krimi

klasszikusait, Joseph Wambaugh és Ed McBaint (akiknél a történetek hősei a „kék testvériség”, az amerikai rendőrség soraiból kerülnek ki) (*Panek*, 2003: 90–96; *Varga*, 2005: 247), mert ők „megírják a titit” (*Block*, 2006: 17). Jöhet melléjük még Caunitz is, mert ő is olyan, mint a másik kettő, tudja, hogy miről ír (*Panek*, 2003: 141-145), nem úgy, mint a *Senki gyermekének* szerzője (akit Block Salingerről mintázott, az említett könyvet pedig a *Zabhegyezőről*), akiről Ray még csak nem is hallott, egészen addig, amíg el nem tűntek a „híres író” levelei, és neki nyomoznia nem kellett az ügyben (*Block*, 2009b: 99).

Ha mindezek után a három kvázi főszereplőt olvasási szokásaik alapján kategorizálni akarjuk (már amennyire kitalált karakterek esetén alkalmazható és univerzalizálható Vitányi Iván és Hunyadi Zsuzsa könyvolvasói típusainak használata (*Vitányi–Hunyadi*, 2006: 206–207), akkor a következőket mondhatjuk: Bernie a kultúraorientált, a történetcentrikus, és a kalandkereső olvasó egyfajta keveréke; Carolyn történetcentrikus, Ray pedig kocaolvasó.

Rajtuk kívül persze ott van a többi szereplő, akiknek olvasási szokásairól éppen csak értesülünk, vagy könyvtárunk, könyveik alapján következtethetünk, és ezért nehezebben is sorolhatók be kategóriákba. Abel Crow, a filozófia-imádó orgazda, a mindent olvasó Onderdonk (lásd a könyvtáraikról szóló részeket), az angol krimik világába vágyakozó barátnő (*Block*, 2009a: 23), a viktoriánus költőket kedvelő Kipling-rajongó (*Block*, 2006: 43), a St. Vincent Kórház baleseti sebésze (egy nő), aki szombatnként kemény krimiket vásárol, mert pihentetőnek találja azt a vért és erőszakot, amivel nem neki kell foglalkoznia (*Block*, 2008b: 105; *Block*, 2008c: 17–18); az angol történelemért és Trevelyan munkáiért rajongó ezredes a Cuttleford Házban (*Block*, 2009: 175), a Defoe történeteit korábban csak rövidített vagy képregény-változatban ismerő vásárló, aki megveszi az író hiányos sorozatát, és elhatározza, hogy kiolvassa őket, s mire végez velük, a hiányzó kötetet is majd csak megszerzi (i. m. 269–70); a nem olvasó, csak befektető Stoppelgard (*Block*, 2008b: 14–16), a könyveket önmagukért, nem feltétlenül a bennük található olvasnivalóért imádó gyűjtők (*Block*, 2009b: 109–110), és még számtalan, éppen csak felvillanó figura. Block széles körű és igen alapos háttérműveltsége nélkül aligha népesítené be ennyi különböző karakterű olvasó történetei lapjait.

5. A könyvtárakon és az olvasáson túl

Ezzel befejeződött barangolásunk Bernie világának könyvtárai és olvasói között. Remélem, sokak érdeklődését felkeltettem a sorozat iránt, és a (szórakoztató) krimet mint műfajt övező ellenszenvet (ha van, mert az közismert, hogy krimet az is olvas, aki tagadja) is sikerült oldanom.

Utaltam arra, hogy a könyvtárak mellett a Barnegat Könyvesbolt polcain és magukban a (hol valós, hol fikciós) könyvekre épülő történetekben is rengeteg irodalmi és könyves utalás, valamint érdekesség található, amik, azt hiszem, Jorge Luis Borges tetszését is elnyerték volna. Aki akarja, belevetheti magát ennek az intellektuális kalandnak sem utolsó nyomozgatásba. Garantáltan nem fog csalódnia.

IRODALOM

- Block, Lawrence (2000): *The Burglar Who Smelled Smoke*. In: Mike Ashley (edit.): *The Mammoth Book of Locked-Room Mysteries and Impossible Crimes*. London, Robinson. 189-218.
- Block, Lawrence (2004): *A betörő, aki parókát viselt*. Budapest, Agave Könyvek.
- Block, Lawrence (2006): *A betörő, aki szeretett Kiplinget idézni*. Budapest, Agave Könyvek.
- Block, Lawrence (2007a): *A betörő, aki Spinozát olvasott*. Budapest, Agave Könyvek.
- Block, Lawrence (2007b): *A betörő, aki úgy festett, mint Mondrian*. Budapest, Agave Könyvek.
- Block, Lawrence (2008a): *A betörő, aki beugrott Elvishez*. In: Balázs Eszter et al. (szerk.): *Agave 100*. Budapest, Agave Könyvek.
- Block, Lawrence (2008b): *A betörő, aki eladta Ted Williamst*. Budapest, Agave Könyvek.
- Block, Lawrence (2008c): *A betörő, aki Bogartnak képzelte magát*. Budapest, Agave Könyvek.
- Block, Lawrence (2009a): *A betörő, akit temetni veszélyes*. Budapest, Agave Könyvek.
- Block, Lawrence (2009b): *A betörő, aki zabot hegyezett*. Budapest, Agave Könyvek.
- Block, Lawrence (2010): *A betörő, aki portyára indult*. Budapest, Agave Könyvek.
- Borges, Jorge Luis (1992): *A krimi*. In: Jorge Luis Borges: *A halhatatlanság*. Budapest, Európa Könyvkiadó. 64-83.
- Boucher, Wayne I. (1991): *Spinoza in English. A Bibliography from the Seventeenth Century to the Present*. E. J. Brill, Leiden. 1991.
- Keszthelyi Tibor (1979): *A detektívtörténet anatómiája*. Budapest, Magvető Kiadó.
- Kort, Carol (2007): *A to Z of American Women Writers*. New York, Facts on File, Inc. 118–19.
- Miklós Ágnes Kata (2009): *Bűnös szövegek. Bevezetés a detektívtörténetekbe*. Kolozsvár, Komp-Press.
- Oursler, Fulton (1935): *The President's Mystery Story*. [online] In: Liberty Magazine Website. [URL: http://www.libertymagazine.com/presidential_roosevelt.htm] [2011.12.23.].
- Panek, LeRoy (2003): *The American Police Novel: A History*. Jefferson, N.C., MacFarland.
- Ráth-Végh István (2003): *A könyv komédiája*. Szeged, Minerva Nova Kiadó.
- Szenczi Miklós – Szobotka Tibor – Katona Anna (1972): *Az angol irodalom története*. Budapest, Gondolat.
- Varga Bálint (2005): *Magádetektívek. Oknyomozás valóság és fikció területén*. Budapest, Agave Könyvek.
- Vitányi Iván (2006): *Egy összegzés Amerikából (John P. Robinson és Geoffrey Godbey)*. In: uő: *A magyar kultúra esélyei. Kultúra, életmód, társadalom*. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ. 158-161.

- Vitányi Iván – Hunyadi Zsuzsa (társszerző) (2006): A kulturális intézményrendszer (kereslet és kínálat). In: Vitányi Iván: A magyar kultúra esélyei. Kultúra, életmód, társadalom. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ. 203–217.
- Zantingh, Peter (2011): Onbekend handschrift van Spinoza's Ethica gevonden. [online] In: nrc.nl [URL: <http://www.nrc.nl/nieuws/2011/05/26/onbekend-handschrift-van-spinozas-ethica-gevonden/>] [2011.12.19.]